

Szlovének¹

A Vas megyében élő szlovének őshonos nemzeti kisebbség; már a honfoglalás előtti időkben is a Dunántúl délnyugati sarkában éltek. A szlovének Pribina (847–861), és fia Kocel (861–861) alsó-pannóniai szláv fejedelmek alattvalói voltak és uralkodásuk alatt keresztelkedtek meg. Kocel kérésére II. Adorján pápa 869-ben Metód hittérítőt nevezte ki a pannóniai szlávok érsekévé. Ebből a korból egy prédikációban maradt fenn a II. freisingi nyelvemlék, amely megőrizte a legrégebb szlovén szót, a mrsk-t.² A magyarok a szlovéneket is tótnak mondták.³ A tót mellett használták vendus-tót, és a vend⁴ neveket is. A vendet a trianoni békeszerződés (1920) előtt a szlovén szinonimájaként használták. A győri egyházmegyéhez tartozó Vas vármegyében élő szlovéneket az egyház „Tótság” névvel illette. A lakosság évszázadok óta anyanyelvén slovincinek nevezi magát.⁵ A honfoglaló magyarok ötszáznál is több földműveléssel foglalkozó szót vettek át a szlávoktól, köztük a szlovénektől. Példákat Mukics Mária közöl: borona, járom, jászol, gereblye, lapát, kasza, len, szilva, konkoly.⁶ III. Béla 1183-ban Szentgotthárdon cisztercita apátságot alapított. A már itt élő és a Karantániából⁷ betelepített szlovén lakosság az apátság majorjaiból hozta létre a Szentgotthárd környéki mai szlovén településeket. A török hódoltság az 1600-as évek elején érte el a Rába és a Mura közét; a szlovének első hulláma ekkor menekült el Somogyba. A reformáció idején a szlovén parasztek követték uraikat és átértek az evangélikus hitre, majd az ellenreformáció idején egy részük rekatolizált. A szlovének a Széchy, a Batthyány a Nádasdy családok, valamint a szentgotthárdi cisztercita szerzetesek jobbágysai voltak. A 17. és 18. században a protestáns hitre tért szlovénekeknek menekülniük kellett; második hullámuk a Somogy megyei Mihálydon, Sandon, Liszón, Iharoson, Berényben, Kónyiban, Surdon talált otthonra. Mária Terézia 1777-ben Szombathelyen egy új egyházmegyében egyesítette a magyarországi katolikus szlovéneket. A királynő által elrendelt úrbérrendezéssel kapcsolatos iratokat szlovén nyelvre is lefordították.

¹ A szlovének történelmének összeállításához felhasználtuk Mukics Mária: *A magyarországi szlovénekről*. Budapest: Press Publica, 2003. c. munkáját.

² Jelentése gyűlöletes, utálatos.

³ A magyar „tót” szó az összes szláv népre vonatkozott. Eredete az indoeurópai „taut”, ami jelenthette magát az adott népet, vagy a szomszédjukat. Lásd Mukics Mária: „Sem okosak, sem gazdagok.” A magyarországi szlovének identitása, különös tekintettel a Felsőszölnökön, Rábatótfaluban és Szombathelyen élőkre. In Bindorffer Györgyi (szerk.) *Változatok a kettős identitásra. Kisebbségi léthelyzetek és identításlakzatok a magyarországi horvátok, németek, szerbek, szlovákok és szlovének körében*. Budapest: Gondolat–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2007. 23. p.

⁴ A vend név a német wint, winde, winid szavakból származik, amely később windischsé alakult és a német nyelvterületen élő szlávokat, szlovéneket jelöli. Pével Ágoston nyelvész 1942-ben azt írja, hogy a vend a szlovén egy nagyobb nyelvjárása, amely hangsúlyozásában, hanglejtésében és a mássalhangzók lágyításában tér el. Kniezsa István szerint a szlovének soha nem hívták magukat vendnek. Lásd Mukics (2007), 23. p.

⁵ Az elnevezésekről Lásd Mukics (2003), 5. p.

⁶ Mukics (2003), 9.

⁷ A Római Birodalom *Noricum* tartományának része. A 6. századtól avarok majd kiűzésük után szláv *karantánok* népesítették be. A 11. század elején Bajorországhoz került, majd Karantia néven osztrák tartomány lett. Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/K/Karant%C3%A1nia.html>.

A szlovén irodalmi nyelvet négy központi nyelvjárásra alapozva alkották meg a 16. században; a nyelvfejlődés folyamatából azonban a magyarországi szlovének kimaradtak. A 18. századi szlovén nyelven író szerzők műveik címében a slovenski, és a sloven kifejezéseket használják. Temlin Ferenc 1715-ben fordított a le a *Kis katekizmust (Mali katechismus)* szlovén nyelvre, 1725-ben pedig kiadták a *Szlovén abc-t (Abecedarium szlovensko)*. Széver Mihály „kedves szlovén népének” ajánlotta a könyvét. Küzmics István „régii szlovén nyelvre” fordította az Újszövetséget 1771-ben, és „a Mura és a Rába között lakó szlovénjeinknek” ajánlotta.⁸ Ezekből a példákból is látható, hogy e nép önelnevezése nem a vend, hanem a szlovén.

1848-ban a katolikus szlovének a Habsburgokat, az evangélikusok pedig Kardos János (1801–1873) őrihodosi lelkész vezetésével Kossuth Lajost támogatták. A katolikus szlovének azonban nem vettek részt magyarellenes megmozdulásokban. Az evangélikus szlovének a honvédseregben sorozás útján, vagy a német nemzetiségűek helyetteseként küzdöttek az osztrákok és a horvátok ellen, Lendvában pedig szlovénekből nemzetőrség is verbuválódott. Ekkor terjedt el a „vend nem szlovén” nézet, amely elhatárolta magát a Monarchia osztrák részén élő katolikus szlovénektől. A vallásuk megtartása érdekében vállalták a magyarok által rájuk erőltetett vendszlovén elnevezést. A magyarosító intézkedések hatására a szlovének nyelve is visszaszorult a családba és a templomokba. A rossz gazdasági helyzet elől a szlovének egyes csoportjai Észak-Amerikába menekültek, majd 1921 után a bevándorlási kvóta betelteleivel Dél-Amerika országai felé vették az irányt. Az itthon maradó katolikus szlovén értelmiségiek ellenállási mozgalmat indítottak a magyarosítás ellen. Szlovenszka krajina néven a szlovének lakta vasi és zalai régiókban területi autonómiát követeltek, de a szlovén vezetőkben felmerült Jugoszláviához való csatlakozás is. A trianoni béke után a szlovének lakta területek két részre szakadtak, a szlovéniai Murántúlra (Prekmurje) és a Magyarországon maradt Rába-vidékre (Porabje), de kerültek szlovének Ausztriához is. A két világháború között ismét divatba jött a „vend nem szlovén” elmélet. Dr. Pável Ágoston (1886–1946) meggyőzően igazolta azonban a vendek szlovén származását. Nyelvüket a Murántúlról és az Amerikába kivándorolt szlovénektől kapott szlovén nyelvű lapok olvasásával ápolták.

A szlovének egy része Felsőszölnökön 1940 után belépett a Volksbundba, mivel Németországban jövedelmező állásokat kínáltak számukra. 1946-ban elterjedt, hogy lakosságcserére kerül sor Jugoszlávia és Magyarország között, de ez a terv nem jutott el a megvalósulásig. A II. világháború után a szlovének lakta vidék a határsáv miatt nehezen volt megközelíthető. 1956-ban a menekülők fő iránya Ausztria felé ezen a területen át vezetett. A szlovének jól ismerték a határt, de ők maguk nem hagyták el otthonaikat. A Kádár-korszakban – elvágva minden lehetséges kapcsolattartási lehetőségtől a határon túli szlovénekkal –, az itt lakók szigorított határvédelem alatt éltek. 1947-ben a szlovénekkal, szerbekkel és horvátokkal együtt alakult meg a Magyarországi Délszlávok Szövetsége, miután a délszlávok kiváltak a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontjából. A szövetség 1970-ben

⁸ Mukics (2007), 24.

alapított hetilapja, a *Narodne Novine, Za nasa Slovence* címmel egyetlen szlovén nyelvű oldalt is közölt. 1986-ig kellett várni az első szlovén nyelvű kalendáriumra.

A szlovén kisebbség létszáma

A 2001. évi népszámlálás szerint Magyarországon anyanyelvének a szlovén nyelvet 3187 fő, magát szlovén nemzetiségűnek pedig 3040 fő tekinti. A kapott adatok mindkét esetben meghaladják az 1990-es népszámlálás értékeit, a szlovén anyanyelvet vallók száma 21,3 százalékkal, a szlovén nemzetiséghez tartozást vállalók száma 37 százalékkal nőtt.⁹ A szlovén kisebbség által hagyományosan lakott Rába-vidéki régió gazdasági elmaradottsága, és az ebből adódó viszonylagos szegénység jelenti a közösség legnagyobb gondját. A közelmúltban megalakult Őrségi Nemzeti Park és az Őrség-Raab-Goričko Natúrpark jelenthet a turizmushoz illeszkedő fejlesztési lehetőséget.

Szervezetek

A 2006. október 1-jén megtartott kisebbségi önkormányzati választásokon 11 helyi szlovén kisebbségi önkormányzat megválasztására került sor. Szlovén kisebbségi névjegyzék összeállítását 29 településen kezdeményezték, a választói névjegyzékre feliratkozottak száma 991 főt tett ki. A választók létszáma 13 településen haladta meg a törvényben előírt választási küszöböt jelentő 30 főt. A szlovének által lakott települések közül aktivitásban kiemelkedett Felsőszölnök (214 fő), Szentgotthárd (163 fő) és Szakonyfalu (78 fő). A nagyobb városok közül Szombathelyen 73-an, míg Budapest XVIII. kerületében 60-an iratkoztak fel a névjegyzékre.¹⁰ A választásokon a megszerezhető 55 képviselői mandátumért 67 jelölt indult versenyre. A szlovén jelöltek egy jelölő szervezet, a Magyarországi Szlovének Szövetsége támogatta. Két településen elmaradt a jelöltállítás, így a választás is, mivel a szlovén közösség civilszervezetei az itt indulni szándékozó, nem szlovén jelöltek nem támogatták. A 11 településen kiírt választások mindegyikén érvényes választásra került sor, így összesen 11 szlovén kisebbségi önkormányzat alakult meg. Ez kisebb csökkenést jelent 2002-höz képest, amikor 12 szlovén kisebbségi önkormányzat alakult, de a megszűnő önkormányzatot nem szlovének alakították. A választáson való aktivitás meghaladta a 75 százalékot, összesen 667 választó szavazott a szlovén listákra. A választási eredmények alapján a szlovén közösség középszintű (fővárosi és megyei) önkormányzatot nem hozhat létre. A 2007. március 23-án megtartott országos önkormányzati választáson 15 tagú Országos Szlovén Önkormányzat (a továbbiakban: OSZLÖ) alakult. Az OSZLÖ központi székháza Felsőszölnök településen található.

A szlovén anyanyelvi oktatás óvodától a felsőfokú oktatásig állami keretek között működik. Gondot jelent az alacsony tanulói létszám, tovább csökkent a szlovén nemzetiségi

⁹ <http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/tabhun/tab101/load01.html>.

¹⁰ http://www.nemzetpolitika.gov.hu/index.php?main_category=4&action=view_item&item=583.

oktatásban résztvevő tanulók száma. Ennek fő oka a gyermeklétszám fogyása. A 2009/2010-es tanévben a szlovén nyelvet 6 óvodában és 2 általános iskolában oktatták. További 2 általános iskolában csökkentett óraszámú, szakkör keretében folyik a szlovén nyelv oktatása.¹¹ A felsőszölnöki Kossics József kétnyelvű általános iskolában¹² két tannyelvű szlovén oktatás, míg Apátistvánfalván szlovén nyelvtanítás folyik.¹³ A két kistérségi szlovén iskola fenntartása az alacsony tanulói létszám miatt komoly gondot okoz a fenntartó önkormányzatnak. A szlovén nyelv középiskolai oktatása a szentgotthárdi Vörösmarty Mihály Gimnáziumban folyik, melyben a 2009/2010-es tanévben 26 fő vett részt.¹⁴ Csökkentett óraszámú, szakkör keretében folyik a szlovén nyelv oktatása a III. Béla Szakképző Iskolában.¹⁵ Szlovén nyelv és irodalom szakos felsőfokú képzés a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Szlovén Tanszékén biztosított. További felsőfokú oktatásra szlovéniai felsőoktatási intézményekben van lehetőség. A szlovén oktatást segíti a Szombathelyen tevékenykedő anyaországi lektor és a Szentgotthárdon működő szaktanácsadó.

A közművelődés, a hagyományőrzés és az amatőr művészeti tevékenység területén tapasztalható a szlovén kisebbség legnagyobb aktivitása és sokszínűsége. Kilenc felnőtt és négy gyermekcsoport – többségük a kistérségeken – foglalkozik a szlovén kultúra ápolásával, a kulturális örökség és értékek megőrzésével. A szentgotthárdi Szlovén Kulturális és Információs Központnak fontos szerepe van a szlovén közművelődés és a művészeti tevékenység bemutatásában.¹⁶ A magyarországi szlovén kulturális örökség tárgyi emlékeit két múzeum is őrzi. Szentgotthárdon a Pável Ágoston Múzeum,¹⁷ Mohácson pedig a Kanizsai Dorottya Múzeum¹⁸ várja a látogatókat.

A szlovén kisebbséghez tartozók római katolikus vallásúak. Az OSZLÖ törekvéseinek köszönhetően mára három településen (Dolnji senik – Alsószölnök, Gornji senik – Felsőszölnökön és Andovci – Szakonyfalu) szlovén nyelvű plébános tevékenykedik. Ennek eredményeként az egyházi szertartások, és a hitoktatás nagyrészt anyanyelven folyik.

Szentgotthárdon, az OSZLÖ kisebbségi intézményeként 2000-től működik a szlovén nyelven sugárzó Radio Monoster. A Szlovén Rádió munkatársai nagy gondot fordítanak arra, hogy az értékes riportműsorokat különös odafigyeléssel és pontossággal archiválják, melyek egy jelentős szlovén népzenei, nyelvészeti, dialektológiai, néprajzi, történelmi, szociológiai stb. kincstár létrejöttét alapozzák meg. Az egyre erősebb asszimilációnak és globalizációnak kitett magyarországi szlovén kisebbség identitásának és nyelvének megőrzése céljából rendkívül fontos, hogy a Radio Monoster minél több élő beszédet

¹¹ http://www.nemzetpolitika.gov.hu/index.php?main_category=4&action=view_item&item=583.

¹² http://www.felsoszolnok.hu/pages/telepules_al.aspx?id=1521134.

¹³ http://www.slovinci.hu/hun/infusions/tartalom_panel/tartalom.php?fomenu=5&almenu=16&almenu=16.

¹⁴ <http://www.vmg-sztg.sulinet.hu/>.

¹⁵ <http://www.belasztg.sulinet.hu/>.

¹⁶

http://www.zveza.hu/magyarorszag_i_szlovenek_szovetsege/magyarorszag_i_szlovenek_szovetsegenek_bemutata_s_a.

¹⁷ http://www.savariamuseum.hu/gott_hard/hIntezmeny.php.

¹⁸ http://www.museum.hu/museum/index_hu.php?ID=169.

sugározzon az éter hullámain.¹⁹ Szentgotthárdon szerkesztik a hazai szlovének, 2006-tól immár hetente megjelenő lapját a *Porabjé*t, mely szlovén nyelvjárásban és irodalmi nyelven is tartalmaz írásokat.²⁰ A szlovén nyelvű kiadói tevékenységet a Magyarországi Szlovének Szövetsége szervezi, évente két-három új kötet és a *Szlovén Kalendárium* jelenik meg.

A szlovén kisebbség számára a Magyar Rádióban heti 30 perces országos sugárzású rádióműsor,²¹ a Magyar Televízióban havonta kétszer 25 perces televíziós műsor készül szlovén nyelven.²²

Az OSZLÖ együtt működik a Magyarországi Szlovének Szövetségével,²³ a települési és helyi kisebbségi önkormányzatokkal, nemzetiségi civilszervezetekkel. Együtt lépnek fel az anyanyelvápolás és oktatás, a kulturális tevékenység, a tájékoztatás és könyvkiadás terén, az intézmények és közösségek fenntartásában, a gazdasági tevékenység szervezésében. A Magyarországi Szlovének Szövetsége, szentgotthárdi központtal, folytatja a szlovén nyelv és kultúra ápolásának és megőrzésének érdekében végzett tevékenységét.

A független Szlovénia megalakulása óta egyre bővül a helyi közösségek, az önkormányzatok, a szövetség és a közvetlen lakosság kapcsolata a szomszédos anyanemzet kulturális és gazdasági szervezeteivel. Ezt nagyban segítették a Felsőszölnök–Martinje és a Kétyölgy–Čepinci települések között kiépített utak. A magyar–szlovén határon 2007 decemberében megszűnt a határellenőrzés, miután mindkét ország csatlakozott a schengeni övezethez. A Szlovén Köztársaság kiemelt fontosságot tulajdonít a határon túli szlovén közösségeknek. Ennek része az anyaország és az Országos Szlovén Önkormányzat, illetve a magyarországi szlovének közötti együttműködés. Az anyaország anyagilag is támogatja a szlovén közösséget, így – egyebek mellett – biztosítja a Magyarországi Szlovének Szövetsége költségvetésének nagyobb hányadát. Magyarország és Szlovénia együttműködése a kisebbségek érdekében példaértékű. 1995. április 4-én tartott a meg alakuló ülését a Magyar–Szlovén Kisebbségi Vegyes Bizottság. A bizottsági munkában az OSZLÖ és a Magyarországi Szlovének Szövetsége is részt vesz. A bizottság XI. ülésére 2009. november 17-én Lendván került sor.

¹⁹ http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_kisebbsenek/2008/Kiteljeseido_kulturalis_autonomia_2003_2006/pages/066_radio_monoster.htm.

²⁰ <http://www.porabje.hu/>.

²¹ www.radio.hu.

²² <http://premier.mtv.hu/Rovatok/Kisebbszegimusorok.aspx>.

²³ http://www.zveza.hu/magyarorszag_i_szlovenek_szovetsege/magyarorszag_i_szlovenek_szovetsegenek_bemutatasa.